

بسمه تعالی

طریقه نوشتن طرح درس

دبیرخانه راهبری برق کشور- شاخه فنی و حرفه ای - استان البرز

پاییز سال تحصیلی ۱۳۹۳-۹۴

فهرست

۳	اهمیت طرح درس
۴	مراحل نگارش طرح درس روزانه
۷	مراحل نگارش طرح درس سالانه
۱۲	منابع

اهمیت طرح درس:

طرح درس برای پاسخگویی به دو نیاز بنیادین آموزش و پرورش در سیستم آموزشی مدرسه تهیه و تدوین می شود:

۱- نیاز هدف گذاری و برنامه ریزی :

معلمان می توانند با بررسی نتایج ارزیابی های سالانه و درون سال ، میزان موفقیت تدریس را روی دانش آموزان بسنجند و برای رویه تدریس برنامه ریزی کنند .

۲- نیاز کنترلی و نظارتی :

که می تواند از جانب مدیر و مشاور و برای آگاهی از روند تدریس کلاسی معلم صورت گیرد و پاسخی بر این سوال همیشگی عوامل اجرایی مدرسه باشد که : "در کلاس درس چه می گذرد!؟" همچنین طرح درس می تواند ابزاری خودکنترلی در اختیار معلم باشد و با قیاس آنچه اتفاق افتاده و طرح درس ، عملکرد خود را بسنجد و در کنار آن بتواند به بهبود کار معلم کمک کند .

یکی از موضوعاتی که همواره ذهن معلمان را مشغول به خود می کند ، خلق موقعیت های ممتاز یادگیری است . معلمان بارها از تجربیات دیگر همکاران خود استفاده کرده اند و از ابزارهای گوناگونی برای خلق موقعیت ممتاز آموزشی بهره جسته اند . گرچه این پیشنهادات می تواند گزینه هایی باشد که معلم آنها را روی میز داشته باشد اما اغلب این نکته فراموش شده است که زمانی می توان تاثیر گذاشت که استفاده از ابزارهای آموزشی با توجه به شناخت از دانش آموزان باشد .

اینکه معلم خود بتواند برنامه ای دقیق و سنجیده متناسب با دانش آموزان خود برای کلاس تعریف کند بهتر از آن است که مولفین کتاب های درسی ، سرگروه های آموزشی و عوامل دیگر راهی را به او دیکته نمایند . نتیجه این کار همان خلق موقعیت های ممتاز آموزشی خواهد بود . شاید بتوان به قاطعیت گفت عملکرد معلم در کلاس درس در طول سال تحصیلی بیشتر از عملکرد دانش آموزان مورد بررسی و قضاوت قرار می گیرد . این جملات که "معلم امروز خوب درس داد" ، "فلان مبحث را بلد نبود" و ... همگی قضاوت هایی است که دانش آموزان پیرامون عملکرد معلم داشته اند . این قضاوت ها را در کلام عوامل اجرایی مدرسه نیز می توان دید . ارزیابی و قضاوتی که عوامل اجرایی بعد از امتحانات و مشخص شدن میزان قبولی هر یک از معلمان دارند ، در این زمره قرار می گیرد .

معلم پیش از تدریس عموماً به چهار فاکتور مهم توجه ویژه می کند :

۱- شیوه های تدریسی که در کلاس درس از آن بهره می برد و میزان اثر بخشی و نتیجه دهی این شیوه ها در طول یک سال تحصیلی

۲- در کلاس درس چه مبحثی را تدریس خواهد کرد!؟

۳- دانش آموزان با چه کیفیتی موارد تدریسی را فرا می گیرند؟

۴- میزان هوش سواد و کیفیت یادگیری دانش آموزان به طور کلی در چه حد است!؟

طرح درس با رمزگشایی موارد مهم در کتاب درس و در نظر داشتن میزان سطح سواد دانش آموزان به معلم امکان این را می دهد که برای تدریس خود برنامه ریزی دقیق تری داشته باشد ، زمینه "خلق موقعیت های ممتاز آموزشی" را فراهم نماید ، واکنش های احتمالی دانش آموزان را پیش بینی کند و با بررسی نتایج آزمون ها و مقایسه آن با اهداف از پیش تعیین شده خود ، میزان موفقیت خود را بسنجد .

علاوه بر موارد فوق، دلایل مختلفی برای اثبات لزوم تهیه طرح درس وجود دارد. یک طرح درس خوب نوشته شده معلم را قادر می سازد که در طول دوره ی آموزشی خود به دقت در مورد همه چیز فکر کند. در تنظیم و انتخاب منابع مورد نیاز کمک بزرگی محسوب می شود و می تواند معلم را در زمینه های زیر یاری دهد:

۱. انگیزه های لازم را ایجاد کند.

۲. بر قسمتهای مختلف درس از جمله تجارب یادگیری دانش آموزان به نحو مطلوب تأکید کند.

۳. اطمینان دهد که کلیه اطلاعات مورد نیاز دانش آموزان در درس گنجانده شده است.

۴. امکان استفاده از وسایل آموزشی را فراهم می سازد.

۵. طرح سؤالهای مناسب را پیش بینی می کند.

دبیرخانه راهبری برق کشور - شاخه فنی و حرفه ای - استان البرز

۶. تدریس معلم براساس برنامه ای منظم و از پیش تعیین شده انجام می شود.

طرح درس در واقع سند ترسیم اهداف از پیش تعیین شده برای هدایت فعالیت های آموزشی است. معلمان کارآمد معمولاً تلاش می کنند طرح درس، دقیق با جزئیات کامل بنویسند و براساس آن فعالیت های آموزشی را دنبال می کنند.

طرح درس برای نخستین بار در سال ۱۹۱۸ توسط "فرانکلین بوبیت" مطرح شد و لزوم استفاده از سازماندهی در امر یاددهی و یادگیری مورد تأکید قرار گرفت. طرح درس به شکل امروزی آن، در سال ۱۹۵۰ به وسیله روان شناسان برجسته امر تعلیم و تربیت "بنجامین . اس . بلوم" شکل گرفت و در سال ۱۹۶۲ "رابرت گلیرز" نظرات تکمیلی خود را در راستای دیدگاههای بلوم مطرح کرد که تا به امروز نیز مدنظر برنامه ریزان و هدف گذاران آموزشی و دست اندرکاران امور آموزشی در سطح جهان بوده است.

در ایران حیات مجدد "طرح درس" مربوط به هشت نه سال گذشته می باشد. لزوم استفاده از طرح درس، به عنوان ابزار کارآمدی در زمینه تکنولوژی آموزشی، در خدمت افزایش کیفیت نظام آموزشی کشورمان قرار گرفت. و طرح درس به عنوان برنامه ریزی و سازمان دادن به مجموعه فعالیتهایی مدنظر قرار می گیرد که معلم در ارتباط با هدفهای آموزشی، محتوای درس و تواناییهای دانش آموزان برای مدت زمان مشخص تدوین می نماید.

طرح درس سندی است که اجزای مختلف فرآیند آموزشی فعال برای مشارکت دانش آموز به منظور دستیابی به اهداف آموزشی را ترسیم می کند. طرح درس ساختاری سازمان یافته برای تدریس و نقشه ای کلی برای هدایت فعالیت های آموزشی است و در آن مفاهیم، اهداف، فرصت های آموزشی و روش های ارزیابی یک درس مشخص، بیان می شود. در یک طرح درس مجموعه فعالیت هایی که معلم از پیش برای رسیدن به یک یا چند هدف آموزشی ویژه تدارک می بیند، پیش بینی و تنظیم شده است و معلم با کمک طرح درس می تواند فعالیت های ضروری آموزشی را به ترتیب و در مراحل و زمان های مشخص و به شیوه ای منطقی پیش ببرد

یک طرح درس شامل فهرستی است که در هر ستون آن یکی از مراحل تدریس به شرح زیر نوشته می شود:

۱. هریک از واحدها و یا درسها و زمانی که باید صرف آن شود.
۲. فعالیت هایی که دانش آموزان باید در آن درس یا واحد یادگیری انجام دهند.
۳. مطالبی که باید به وسیله ی معلم به دانش آموزان ارائه شود.
۴. نکات کلیدی موجود در محتوای کتاب درسی یا سایر منابع مورد استفاده ی دانش آموزان مشخص می شود.
۵. وسایل یا فعالیت های آموزشی مانند فیلمها، بازدیدهای علمی ... و همچنین فعالیت های مربوط به ارزشیابی دانش آموزان را مشخص می کند.

مراحل نگارش و تنظیم طرح درس روزانه

رعایت مراحل و نکات زیر برای تدوین یک طرح درس خوب لازم و ضروری است:

۱- موضوع یا عنوان درس

عنوان درس باید به طور دقیق نوشته شود؛ مثلاً اگر عنوان درس را «آپرمتر» بگذاریم، عنوان گویایی نیست، بلکه بهتر است بنویسیم: «چگونه می توان از آپرمتر استفاده کرد» یا «طریقه ی استفاده از انواع آپرمتر ها». معلم هر اندازه به تجزیه و تحلیل موضوعات مسلط باشد بهتر می تواند برای آن، عنوان مناسب انتخاب کند.

۲- تعیین و نگارش عناوین فرعی یا رئوس مطالب

پس از تعیین و نوشتن موضوع درس، طراح باید عناوین فرعی موضوع درس را مشخص سازد، ترتیب و توالی مناسب عناوین فرعی همواره باید مورد توجه قرار گیرد. عناوین فرعی، بهترین راهنمای نگارش هدفهای جزئی است؛ زیرا براساس هر عنوان فرعی می توان یک هدف جزئی نوشت.

۳- نوشتن هدف کلی درس

نوشتن هدف کلی یک جلسه تدریس، همانند هدف کلی یک دوره ی آموزشی است؛ اما در قالب یک موضوع محدود، تحقق مجموع هدفهای کلی جلسات باید موجب تحقیق اهداف کلی دوره شوند. به عبارت دیگر اهداف کلی هر جلسه ی تدریس، عناصر یا مراحل رسیدن به اهداف کلی دوره

دبیرخانه راهبری برق کشور - شاخه فنی و حرفه ای - استان البرز

را مشخص می کنند. در نوشتن هدف کلی هر جلسه نیز معمولاً از افعال کلی استفاده می شود. ذکر شرایط و معیار در این نوع از اهداف ضرورتی ندارد.

۴- نگارش و تنظیم هدفهای جزئی درس

ساده ترین راه نوشتن اهداف جزئی یک درس، این است که براساس هر موضوع فرعی یک هدف جزئی نوشته شود. ماهیت اهداف جزئی همانند هدف کلی درس است؛ اما در قالب موضوعی ریزتر و محدودتر. به عبارت دیگر، هدفهای جزئی درس، اهداف زیرمجموعه هدف کلی درس می باشند. دقت در نوشتن اهداف جزئی و تنظیم درست توالی آن، می تواند موجب نظم بیشتر فعالیت های آموزشی شود و در نهایت، تحقق هدف کلی را تضمین نماید.

۵- نگارش و تنظیم هدفهای رفتاری درس

پس از نوشتن هدفهای جزئی، طراح باید هدفهای رفتاری جزئی را تبدیل به هدفهای رفتاری نماید. هدفهای رفتاری هر جلسه تدریس باید با توجه به شرایط، ضوابط و امکانات متناسب با سطوح مختلف حیطه های یادگیری تنظیم شود. سپس براساس سلسله مراتب از آسان به مشکل و یا به صورت پیش نیاز و پس نیاز مرتب گردد. در هدفهای رفتاری: عملکرد (نوع رفتار)، شرایط و معیار دقیقاً باید مشخص شود.

۶- تعیین رفتار ورودی دانش آموزان

پس از نوشتن هدفهای رفتاری درس، رفتار ورودی دانش آموزان یا پیش نیازهای تحقق هدفهای رفتاری باید مشخص شوند. گروهی معتقدند که ابتدا باید رفتارهای ورودی دانش آموزان در بررسی، مشخص و سپس هدفهای رفتاری نوشته شوند. چنین رویکردی در نظامها یا دوره هایی صادق است که محتوا و کتاب مشخصی ارائه نشده باشد و معلم کاملاً در انتخاب و سازماندهی مطالب درسی آزاد باشد. در نظام آموزشی ایران به دلیل متمرکز بودن، اجرای چنین پیشنهادی تقریباً غیرممکن است.

۷- ارزشیابی تشخیصی

اغلب سؤال می شود که معلمان چگونه می توانند اطلاعات پیش نیاز یا رفتار ورودی دانش آموزان را تشخیص دهند؟ این امر توسط ارزشیابی تشخیصی ممکن می باشد.

معلم بر اساس تخصص و مهارتی که دارد باید ابتدا رفتار ورودی را پیش بینی کند و سپس براساس دانش پیش نیاز درس مورد تدریس، سؤالهایی طرح نماید. سؤالهای طرح شده باید در ستون ارزشیابی طرح درس نوشته شود. این سؤالها قبل از تدریس باید از دانش آموزان پرسیده شوند، تا وجود یا عدم وجود پیش نیاز مشخص شود. در صورت عدم تسلط دانش آموزان بر پیش نیاز درس مورد تدریس، مخصوصاً زمانی که موضوع درس با موضوعات قبلی و بعدی ارتباط تسلسلی داشته باشد، حتماً باید رفتار ورودی ترمیم گردد.

۸- نگارش مراحل اجرای تدریس

این قسمت شاید مهمترین قسمت نگارش طرح درس روزانه باشد و از همین رو در این مورد بیشتر بحث می شود. در آموزشهای مستقیم تنظیم نحوه ی ارائه محتوا به ترتیب اهمیت به چند مرحله به شرح زیر تقسیم می شود:

الف- مرحله ی آمادگی

مرحله ی آمادگی خود، شامل قسمتهای زیر می باشد:

۱) آمادگی معلم

بدیهی است برای انجام هر کاری باید آمادگی داشت. موضوع تدریس نیز نمی تواند از این قاعده مستثنی باشد. معلم باید پیش بینی کند که در کلاس درس چه فعالیتی را می خواهد انجام دهد و چگونه می خواهد کلاس را شروع کند؟ چگونه می خواهد در کلاس درس انگیزه ایجاد کند و این انگیزه را تا پایان کلاس استمرار بخشد و سرانجام چگونه می خواهد کلاس را به پایان برساند.

۲) آمادگی دانش آموزان

اگر دانش آموزی به درس معلم توجه نکند و در اجرای فعالیت های آموزشی با او همکاری ننماید، عمل تدریس به مفهوم واقعی آن، صورت نخواهد گرفت. توجه دانش آموزان و همکاری آنها مستلزم آماده شدن برای فعالیت است. تجربه نشان داده است که در آغاز ورود به کلاس، اغلب دانش آموزان هنوز متوجه مسائلی هستند که قبل از آمدن به کلاس افکار آنها را به خود مشغول داشته است. در شروع کلاس، معلم موظف است

دبیرخانه راهبری برق کشور - شاخه فنی و حرفه ای - استان البرز

توجه و افکار دانش آموزان را به طور جدی متوجه کلاس و فعالیت های مورد نظر نماید. معلمان با تجربه در این مرحله از روشهای مختلفی استفاده می کنند.

علاوه بر موارد ذکر شده، معلم باید قبل از ورود دانش آموزان به کلاس درس مجموعه وسایل آموزشی مورد نیاز را در کلاس آماده نماید. چنانچه در کاربرد بعضی از وسایل مهارت چندانی نداشته باشد، باید قبل از رفتن به کلاس و به کارگیری وسایل در حضور دانش آموزان، تمرین لازم را انجام دهد تا مهارت مورد نظر را کسب نماید. معلم نه تنها باید وسایلی را که خود برای تدریس لازم دارد آماده کند، بلکه باید وسایلی را که دانش آموزان برای کسب تجارب و انجام دادن تمرین بدان نیازمندند، نیز تهیه کرده، در اختیار آنان قرار دهد.

ب- مرحله معرفی و بیان هدفهای صریح آموزشی

معلم پس از جلب توجه دانش آموزان، باید موضوع درس و اهداف آنها را به دانش آموزان معرفی کند. معرفی درس و اهداف آن باید به گونه ای صورت گیرد که متناسب با ساختار شناختی دانش آموزان باشد.

معرفی درس و هدفهای رفتاری آن، دانش آموزان را برای آشنایی با تجارب یادگیری و سعی در دستیابی به آنها آماده می سازد. معلم باید انتظارات خود را از دانش آموزان، بسیار ساده، روشن و مشخص بیان کند. زمان اختصاص داده شده برای معرفی درس نباید بیش از ۳ تا ۵ دقیقه وقت کلاس را بگیرد.

ج- مرحله ی ارائه درس

در مرحله ی ارائه درس، محتوای مورد آموزش باید دقیقاً مشخص شود. از روشهایی چون سخنرانی، بحث گروهی، نمایش تصاویر، پرسش و پاسخ و ... به عنوان روشهایی که برای آموزش هر قسمت لازم است، استفاده شود. معلم باید اطمینان حاصل کند که بخشهای مختلف محتوا با یک روال منطقی ارائه خواهد شد و هیچ نکته نامفهومی در میان مطالب ارائه شده وجود نخواهد داشت. زمان لازم برای هر قسمت به طور دقیق مشخص شود. ارائه محتوا در حقیقت قسمت اصلی کار تدریس و شامل دو عامل جدا ناشدنی است:

۱- سازماندهی کلیه محتوای درس و توالی آنها باید رعایت شود.

۲- روش آموزش قسمت‌های مختلف مشخص شود.

به طور مثال معلم باید حداقل نکات زیر را پیش بینی کند:

الف) سؤالهایی که باید پرسیده شوند.

ب) در هنگام بحث دلایل لازم پیش بینی شود.

ج) در حدود ۵ تا ۱۰ دقیقه فیلم نشان داده شود.

د) پس از نمایش فیلم، موضوع مورد بحث قرار گیرد.

معلم باید پیش بینی کند که منظور از سؤال چیست؟ آیا فقط برای جلب توجه دانش آموزان است و نیازی به پاسخ ندارد؟ پاسخ دادن به سؤالها بر عهده ی چه کسی است؟ معلم یا دانش آموزان؟ آیا سؤال بر روی نکات اصلی درس تأکید دارد؟ آیا سؤال ایجاد انگیزه می کند؟ آیا سؤالها سبب مؤثر شدن تدریس و جلب توجه دانش آموزان خواهد شد؟ آیا سؤال به سنجش درک و فهم دانش آموزان کمک می کند؟ آیا سؤال، توجه دانش آموزان را به مفاهیم، اصول خاص و مورد نظر جلب می نماید؟

سؤالها باید زمینه ی بحث و گفتگو را در کلاس درس فراهم سازند و بین معلم و دانش آموزان ارتباط برقرار کنند. به بیان دیگر، سؤال باید سبب شناخت بهتر و ایجاد قدرت تجزیه و تحلیل، ترکیب، ارزیابی، نتیجه گیری و تعمیم در دانش آموزان شود.

مقدمه در ارائه محتوا بسیار مهم است. یک مقدمه خوب می تواند توجه دانش آموزان را جلب کند و علاقه ی آنها را به ادامه درس برانگیزد. مقدمه خوب شامل مطالب زیر است:

۱- درس در چه موردی صحبت می کند؟

۲- کجا و در چه زمانی دانش آموزان می توانند از آنچه در این درس می آموزند، استفاده کنند؟

۳- چگونه باید مطالعه کنند و مفاهیم را بیاموزند؟

۴- بازنگری مختصری از آنچه در درسهای قبلی مرتبط با موضوع آموخته اند.

دبیرخانه راهبری برق کشور - شاخه فنی و حرفه ای - استان البرز

تکرار مطالب پیش نیاز معمولاً برای مؤثر کردن تدریس لازم است؛ اما لازم نیست همیشه از یک روش برای یادآوری رفتار ورودی استفاده کنیم. معلم باید روی نکات کلیدی رفتار ورودی تأکید کند تا درس جدید راحت تر و قابل فهم تر شود. این تکرار نباید طولانی باشد.

د- مرحله ی خلاصه کردن و نتیجه گیری

برای تثبیت مطالب ارائه شده در ذهن دانش آموزان، لازم است درس ارائه شده به طور خلاصه جمع بندی و نتیجه گیری شود. تلخیص و جمع بندی، مفاهیم از دست داده شده در طول آموزش را برای دانش آموزان روشن می کند بهتر است تلخیص و نتیجه گیری توسط خود دانش آموزان انجام شود و معلم اظهار نظر نهایی را ارائه نماید.

ه- مرحله ی ارزشیابی

بعد از ارائه محتوا و جمع بندی و نتیجه گیری، لازم است معلم از چگونگی تحقق اهداف، آگاه شود. اگرچه این عمل ممکن است در طول فعالیت های آموزشی به طور ضمنی انجام شود؛ اما ضرورت دارد معلم پس از پایان ارائه محتوا، با مقایسه سطح مهارتی که انتظار دارد دانش آموزان به آن برسند و آنچه دانش آموزان عملاً به آن رسیده اند، میزان یادگیری دانش آموزان و مؤثر بودن روش تدریس خود را ارزشیابی کند.

۱. زمان ارزشیابی، بستگی به مدت زمان تدریس دارد؛ اما این مرحله نباید زیاد وقت کلاس را بگیرد. به طور متعادل می توان ده دقیقه برای این کار در نظر گرفت. سؤالهای مرحله ی ارزشیابی باید بر اساس هدفهای رفتاری درس طرح شوند.

و- مرحله ی تعیین فعالیت های تکمیلی

معلم می تواند برای تقویت مطالب آموخته شده در کلاس و ارتباط آن با زندگی واقعی دانش آموزان فعالیت هایی را در خارج از کلاس پیش بینی کند. این تکالیف، بخشی از مطالعات مربوط به درس محسوب می شوند. معلم باید این نوع فعالیتها را دقیقاً پیش بینی کند و در اختیار دانش آموزان قرار دهد. معرفی منابع مطالعه یا فعالیت مانند: کتاب، مقالات جدید، فیلم و ... به دانش آموزان علاقمند فرصت می دهد تا اطلاعات خود را با مطالعه و استفاده از این امکانات افزایش دهند.

اگر معلم انتظار داشته باشد که وظایف و فعالیت های تکمیلی خارج از کلاس، طبق اصول و قواعد خاصی انجام شود، باید اصولی را که در ذهن دارد به طور واضح و دقیق به دانش آموزان اعلام کند. اگر این اصول، به صورت شفاهی از طرف معلم اعلام شود، ممکن است دانش آموزان به آن توجه نکنند. بنابراین بهتر است اصول و معیارها به تفصیل به صورت کتبی و در صورت امکان همراه با مثال در اختیار دانش آموزان قرار داده شود. چنین کارکردی در وقت کلاس صرفه جویی کرده و به دانش آموزانی که غیبت دارند و یا در فاصله ی اعلام فعالیت های تکمیلی تا زمان انجام آن بعضی از اصول را فراموش می کنند، کمک می کند.

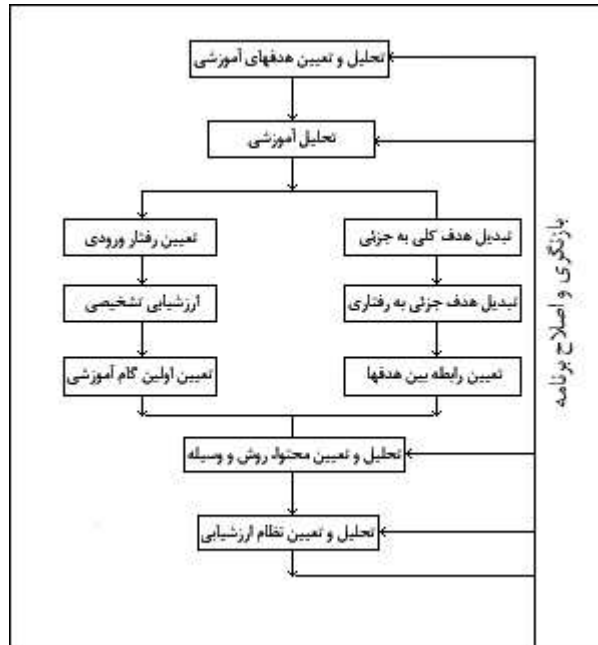
در اکثر مواقع، معلم تکالیف خواندنی، یا انجام فعالیت در خانه را زمانی ارائه می دهد که زنگ خورده است و دانش آموزان با عجله، مشغول ترک کلاس هستند. اگر دادن تکالیف در روند یادگیری دانش آموزان اهمیت دارد، باید بیش از این به آن توجه شود، یکی از بهترین شیوه های تعیین فعالیت های تکمیلی (تکالیف خارج از کلاس) به دانش آموزان ارائه راهنمای از قبل تنظیم شده است. اینکه راهنمای تعیین تکالیف به چه صورتی نوشته شود و چه امکاناتی در خارج از کلاس درس فراهم گردد، به موقعیت آموزشی و نوع درس بستگی دارد.

مراحل نگارش و تنظیم طرح درس سالانه

طرح درس، عبارت است از تقسیم محتوای یک ماده ی درسی در یک دوره معین به مراحل و گامهای مناسب و مشخص براساس هدف و نتایج آموزش. برای تهیه و تنظیم طرح درس معلم باید در ابتدای هر سال تحصیلی براساس اصول معین بین هدفهای آموزشی و برنامه هفتگی، ترتیبی اتخاذ کند که مجموعه فعالیت های آموزشی به موقع، بدون وقفه در طول یک ترم یا سال تحصیلی اجرا شود. برای تحقق چنین مقاصدی طراحی و تنظیم یک جدول زمانی می تواند بسیار مفید و مؤثر باشد؛ زیرا هنگامی می توان منظم و مؤثر، در فرآیند آموزش به جلو گام برداشت که برنامه ها و فعالیت های آموزشی به تناسب زمان مورد نظر، ساختاری منظم داشته باشند. اگر معلمی طول دوره ی آموزشی را با توجه به مجموعه ی شرایط، به جلسات مفید آموزشی تقسیم نکند و فعالیت های آموزشی هر جلسه را براساس اهداف تنظیم نماید، هرگز نمی تواند انتظار کارایی مؤثر از تدریس خود و حداکثر یادگیری از دانش آموزان خود داشته باشد. معلم باید کلیه فعالیت های طول دوره را به صورت یک جدول زمان بندی شده با درج عنوان اصلی و هدف کلی هر جلسه به انضمام تاریخ ارزشیابی تشخیصی، تکوینی و پایانی تهیه و به دانش آموزان قبل از شروع و آغاز فعالیت ارائه نماید. آشنایی دانش آموزان از مجموعه فعالیت های طول سال به تفکیک جلسات و

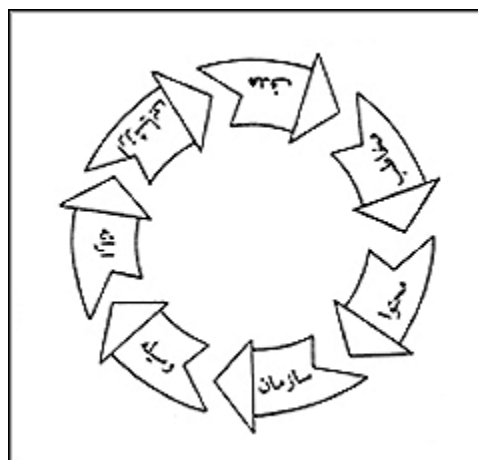
دبیرخانه راهبری برق کشور - شاخه فنی و حرفه ای - استان البرز

همفکری آنان با معلم می تواند اثربخشی تدریس معلم و انگیزه ی یادگیری دانش آموزان را دو چندان کند. الگوی طراحی آموزشی بر اساس عوامل چهارگانه (طرح) یکی از الگوهای قابل توجه در طراحی آموزشی است که برای اجرا، بازنگری و اصلاح برنامه بکار می‌رود.

الگوی طراحی آموزشی دانشگاه ایندیانا

الگوی طراحی مورد استفاده در دانشگاه ایندیانا ی آمریکا نیز یکی از الگوهای قابل توجه در طراحی آموزشی است. همچنان که در طرح ملاحظه می‌شود، مراحل طراحی در این الگو با تعیین هدف شروع می‌شود و سپس در مرحله دوم، تحلیل و شناخت شاگردان صورت می‌گیرد. در مرحله سوم، محتوای برنامه و فعالیت‌های آموزشی تحلیل و انتخاب می‌شود، در مرحله چهارم، محتوای آموزشی سازماندهی و تنظیم می‌گردد، در مرحله پنجم، با توجه به هدف و محتوا، وسیله آموزشی مشخص می‌شود، در مرحله ششم، چگونگی اجرای برنامه تحلیل می‌شود و سرانجام در مرحله هفتم، ارزشیابی مطرح شده نتایج حاصل از ارزشیابی در تقویت و اصلاح مجدد برنامه دخالت داده می‌شود و این چرخه مرتب در فرایند آموزش ادامه پیدا می‌کند.

دبیرخانه راهبری برق کشور - شاخه فنی و حرفه ای - استان البرز

الگوی طرح درس سالانه

طرح درس سالانه یا طرح درس کلی عبارت از این است که محتوای یک ماده درسی بر اساس هدف و برای یک سال آموزشی، به مراحل و قدم‌های مناسب و مشخص تقسیم شود. برای تهیه چنین طرحی، باید در ابتدای هر سال تحصیلی بر اساس اصول معین، بین هدف‌های آموزشی و برنامه هفتگی ترتیبی اتخاذ شود که مجموعه فعالیت‌های آموزشی بموقع و بدون وقفه در طول یک سال تحصیلی اجرا شود.

درس :		پایه:	سال تحصیلی:	هدف کلی:
ماه مهر	هفته ها	روز و تاریخ جلسه	فصلها	موضوع و عنوان درس
	هفته اول	جلسه اول		هدف ویژه درس
		جلسه دوم		فعالیت‌های دیگر
	هفته دوم	جلسه سوم		
		جلسه چهارم		
	هفته سوم	جلسه پنجم		
		جلسه ششم		
	هفته چهارم	جلسه هفتم		
جلسه هشتم				

برای تنظیم چنین جدولی می توان مراحل زیر را به ترتیب طی کرد:

گام اول:

تقویم طرح را باید برای یک ترم یا یک سال تحصیلی با محاسبه ی تعداد هفته ها، روزها و ساعت‌هایی که در طول سال تحصیلی برای تدریس درس مورد نظر پیش بینی شده است محاسبه و تنظیم کرد.

گام دوم

پس از مشخص شدن زمان خالص تدریس، محتوای درس یا عناوین مورد تدریس را نه برحسب کمیّت، بلکه برحسب اهمیت و کیفیت مطالب و تحقق هدفهای آموزشی بر کل ساعات و جلسات تقسیم کرد. برای انجام چنین کاری، لازم است ابتدا محتوای درس یا عناوین مورد تدریس و سایر فعالیت های آموزشی با احتساب فرصت لازم برای تمرین محاسبه شود و سپس محتوای فصلها و مباحث و سایر فعالیت های در نظر گرفته شده در طول سال، به واحدهای کوچکتر درسی یا محتوای متناسب با تک تک جلسات تقسیم گردد.

گام سوم

هدف کلی هر جلسه باید با توجه به عنوان درس، دقیقاً مشخص شود. نوشتن هدفهای رفتاری در این جدول، ضرورتی ندارد. در نوشتن هدفهای هر جلسه علاوه بر عنوان درس، معلم باید با توجه به قابلیتها و فعالیت های مورد نظر و محتوای درس، هدف کلی هر جلسه را با زبانی روشن و قابل فهم برای دانش آموزان بنویسد.

گام چهارم

پس از تعیین هدف کلی هر جلسه، لازم است معلم فعالیت های تکمیلی دانش آموزان را که برای تقویت یادگیری آنها لازم است و فرصت کافی برای انجام آنها در کلاس درس وجود ندارد پیش بینی نماید. پیش بینی این نوع فعالیتها و حتی امکانات و وسایل لازم برای انجام چنین تکالیفی باید دقیقاً مشخص شده

دبیرخانه راهبری برق کشور - شاخه فنی و حرفه ای - استان البرز

باشد؛ مثلاً دقیقاً معین شود چه بخشی از چه کتابی مطالعه و یا تمرینهای چه بخشی از کتاب درسی حل شود یا چه گزارشی با توجه به چه امکاناتی باید تهیه و نوشته شود. فعالیت های تکمیلی باید مکمل فعالیت های کلاس و تقویت کننده ی کیفیت یادگیری دانش آموزان شود. از ارائه فعالیت های تکمیلی خسته کننده، بی ربط با موضوع و نامتناسب با زمان، جداً خودداری شود.

ضمناً در طرح درس ترمی یا سالانه (جدول زمان بندی شده ی تدریس)، جلساتی را نیز می توان به تناسب موقعیت و زمان تدریس به شناخت دانش آموزان، اجرای ارزشیابی تشخیصی و تکوینی و پایانی و مرور درسهای گذشته که پیش نیاز درس جدید می باشند و ترمیم کمبودهای مشخص شده در ارزشیابی تشخیصی اختصاص داد.

معلمان و طراحان گرانقدر باید به این مسأله توجه داشته باشند که طرح درس، شرح مفصل و سناریوی تدریس نیست، بلکه چارچوب پیش بینی شده ای است که معلم باید براساس آن فعالیت های آموزشی را در کلاس درس دنبال کند. تدریس بدون برنامه ای از قبل طراحی شده، کاری کورکورانه و طراحی بدون اجرا، فعالیتی بی ثمر است که تنها زینت بخش صفحات کاغذ خواهد بود.

تفاوت بین معلم متخصص با تجربه و کارآمد و معلم غیر متخصص و بدون تجربه، این است که معلم متخصص با تجربه قبل از آموزش، در زمینه فعالیت های آموزشی می اندیشد و عناصر دخیل و تأثیر بر آن را مورد بررسی قرار می دهد و سعی می کند که از مجموعه امکانات در فرآیند یاددهی - یادگیری، بهره گیری مناسب داشته باشد؛ اما معلم غیرمتخصص و بی تجربه بدون اندیشیدن به نتایج و فرآیند فعالیت و بهره جویی بهینه از امکانات، شروع به تدریس می کند.

طرح درس، راهنمای معلم و چارچوبی منظم و سازماندهی شده برای رخدادهای آموزشی است. در یک طرح درس خوب تنظیم شده، حداقل باید عناصر و سازه هایی همچون: موضوع درس، رئوس مطالب یا عناوین فرعی درس، هدف کلی، اهداف جزئی و رفتاری، رفتار ورودی دانش آموزان، ارزشیابی تشخیصی، فعالیت آموزشی، روش تدریس، وسایل آموزشی مورد نیاز، شیوه ی ارزشیابی پایانی و فعالیت تکمیلی مورد بررسی و توجه قرار گیرند. طرح درس باید به گونه ای تنظیم شود که حتی معلم مبتدی، بتواند با یک نگاه فعالیت های آموزشی خود را در کلاس درس دنبال کند.

توجه به نکات زیر می تواند در غنی سازی عمل طراحی و فعالیت های یاددهی - یادگیری مؤثر باشد:

۱- هدف کلی

هدف کلی قابلیت و مهارتی است که دانش آموز باید در پایان یک فعالیت آموزشی از خود نشان دهد. این قابلیت یا مهارت، باید در یک جمله و به صورت کلی بیان شود. بنابراین، از ذکر مسائل جزئی و ریز در هنگام نوشتن آن پرهیز شود؛ زیرا بعداً هدف کلی به هدفهای زیرمجموعه و ریزتر تحت عنوان هدفهای جزئی تجزیه خواهد شد

۲- در نوشتن اهداف رفتاری بهتر است به نکات زیر توجه شود:

الف- هدفهای رفتاری، قابلیتها و مهارتهای قابل مشاهده و اندازه گیری هستند که دانش آموزان باید در فرآیند آموزش و پایان یک فعالیت آموزشی از خود نشان دهند. هرگز نباید هدفهای رفتاری را به صورت سؤال نوشت. سؤال، وسیله ای است برای سنجش تحقق یا عدم تحقق هدفهای رفتاری

ب - رفتارگرایان معتقدند که هدف رفتاری باید دارای سه ویژگی باشد:

۱- نوع رفتار دقیقاً مشخص باشد.

۲- شرایط انجام رفتار دقیقاً مشخص باشد.

۳- معیار یا درجه رفتار دقیقاً معین شده باشد.

مثلاً دراهداف: «حوزه ی گسترش زبان فارسی را توضیح دهد»، یا «چند تن از فارسی سرایان برون مرزی را نام ببرد». در این دو هدف مشخص نشده است که چقدر توضیح دهد، و یا چند تن را نام ببرد. آیا یک سطر، دو سطر یا ده سطر؟! و یا در هدف دوم، یک، دو یا ده نفر؟ معیار دقیقاً باید مشخص شود. هر اندازه معیار هدفهای رفتاری مشخص تر باشد، ارزشیابی و قضاوت معلم در مورد یادگیری دانش آموزان و تحقق اهداف مورد نظر دقیق تر و معتبرتر خواهد بود.

ج- طراح، معمولاً باید به طور منظم با توجه به سلسله مراتب اهداف، برای هر هدف جزئی یک یا چند هدف رفتاری بنویسد. طراحان عزیز باید توجه کنند که ؛ پس از نوشتن اهداف جزئی و رفتاری، باید با توجه به سلسله مراتب کلیه اهداف را منظم و مرتب کنند.

د- احساس یا نگرش را نمی توان با کلمات بیان شده ارزیابی کرد. چنان که با تعریف یا ذکر مفاهیم اخلاقی نمی توان اخلاق فرد را سنجید.

۴- طراح به جای پیش بینی پیش نیاز درس یا رفتار ورودی دانش آموزان، یعنی آن قسمت از دانش و دانسته های قبلی دانش آموزان که برای فهم درس جدید ضرورت دارند. نباید به بیان اهداف یا نتایج یادگیری درس جدید بپردازد.

دبیرخانه راهبری برق کشور - شاخه فنی و حرفه ای - استان البرز

- ۵- ارزشیابی تشخیصی یعنی سنجش رفتار ورودی دانش آموزان. بنابراین سؤالها در ارزشیابی تشخیصی باید از رفتار ورودی پیش نیاز درس طرح شوند، نه از درس جدید. در صورت تشخیص ضعف مفاهیم پیش نیاز، قبل از شروع آموزش درس جدید، معلم باید ابتدا مفاهیم پیش نیاز را ترمیم کند، مخصوصاً در دروسی که مفاهیم با هم ارتباط تسلسلی دارند.
- ۶- در قسمت ارزشیابی پایانی، طراح باید نوع و روش ارزشیابی را مشخص کند، پس از مشخص کردن نحوه ی ارزشیابی، سؤالهای خود را براساس هدفهای رفتاری در این قسمت بنویسد. سؤالها نباید خارج از اهداف مورد نظر طرح شوند؛ زیرا ارزشیابی پایانی یک درس به این منظور پیش بینی و نوشته می شود که مجری یا معلم می خواهد از میزان تحقق اهداف در نظر گرفته شده، آگاه شود و براساس نکات ضعف، «فعالیت های تکمیلی» یا «تکالیف» خارج از کلاس درس را برای دانش آموزان مشخص نماید.
- ۷- همیشه الزامی نیست که طرح درس به صورت جدول تنظیم شود؛ اما توجه به سازه های اصلی یک طرح و سازماندهی منظم آن از اصولی است که طراح همیشه باید در هسته مرکزی تهیه و تنظیم طرح درس قرار دهد. طراح نباید در اولین گام طراحی خود وسایل مورد نیاز را مطرح سازد، زیرا وسایل آموزشی زمانی قابل انتخاب هستند که موضوع درس، اهداف و فعالیت های آموزشی دقیقاً مشخص شده باشند.
- ۸- بسیاری از معلمان در فرآیند طراحی تفاوت بین طرح درس و سناریوی تدریس را نمی دانند. طرح درس چهارچوب پیش بینی شده ای است که با توجه به زمان و امکانات موجود، برای اجرا و بهبود کیفیت آموزشی ترسیم می گردد. در حالی که سناریو و توضیح و تشریح به صحنه های اجرا می پردازد و مفصل تر از طرح درس می باشد. معمولاً معلمان خوب و با تجربه پس از تهیه و تنظیم طرح درس، به نوشتن سناریوی تدریس خود در فرآیند اجرا می پردازند.
- ۹- باید توجه شود وقتی تکالیف و تمرینهای خارج از کلاس ارزشمند هستند، که معلم تک تک تکالیف دانش آموزان را بررسی نماید و به چگونگی انجام آنها به صورت کتبی بازخورد نشان دهد. نگاه کردن به تکالیف و یا احياناً خط کشیدن بر روی آنها، هرگز بررسی تکالیف محسوب نمی شود. در صورت وقوع چنین حادثه ای، دانش آموزان در می یابند که معلمان هرگز فرصت بررسی تکالیف را ندارند، در نتیجه در انجام آن دقت به خرج نمی دهند.
- ۱۰- مرور درس قبل زمانی الزامی است که درس قبل «رفتار ورودی» یا «پیش نیاز» درس جدید باشد؛ زیرا اگر مفاهیم آن آموخته نشده باشد، فهم درس جدید با مشکل روبرو خواهد شد. بنابراین به جای مرور درس قبل، طراح بهتر است عنوان «تعیین رفتار ورودی» و «ارزشیابی تشخیصی» را مطرح سازد. حال چه این رفتار ورودی درس قبلی باشد یا مطالب آموخته شده ی دانش آموز در سالهای گذشته.
- ۱۱- معلمان عزیز، باید توجه کنند که در فرآیند آموزش چیزی به عنوان وسایل کمک آموزشی نداریم. وسایل مورد نیاز، وسایل آموزشی (Instructional Media)، که معمولاً حاوی یا حامل پیامهای آموزشی می باشند. اگر در محیط آموزشی نباشند و در فرآیند فعالیت های آموزشی به کار گرفته نشود، آموزشی صورت نخواهد گرفت، به عبارت دیگر وسایل آموزشی به مجموعه ی امکاناتی اطلاق می شود که شرایطی را به وجود می آورند تا تحت آن شرایط یادگیری بهتر، سریعتر و پایدارتر صورت گیرد.
- ۱۲- هر اندازه معلم دانش آموزان را به سوی حل مسأله و کاوشگری سوق دهد، یادگیری مؤثرتر و لذت بخش تر برای دانش آموزان خواهد شد.

دبیرخانه راهبری برق کشور - شاخه فنی و حرفه ای - استان البرز

منابع :

میرزا بیگی ، علی ، برنامه درسی و طرح درس ، ناشر: سیطرون ، ۱۳۸۹
ملکی ، حسن ، مهارت های اساسی تدریس ، ناشر: نیکان کتاب ، ۱۳۸۰
سایت آموزش و پرورش استان خراسان شمالی